
Aproximació al gravat del segle XVIII. Estudi de les matrius gràfiques de l'Inventari de la impremta de Maria Angela Martí, 1770

ALBERT MARTÍ

Són pocs els treballs d'investigació publicats sobre el gravat català essent generalment les anomenades Nobles Arts –pintura, escultura i arquitectura– les que tradicionalment han rebut més atenció per part de la nostra historiografia. Des del punt de vista artístic aquesta omisió ha anat en detriment d'una sèrie de gravadors que si bé no són coneguts fora de Catalunya, abastiren un mercat gràfic des de final del segle XV fins a l'aparició de la fotografia el segle passat. Però l'interès del món de la imatge impresa no reposa només en els seus artífexs i en el valor artístic de les seves composicions, sinó en la importància cabdal que tingué com a únic mitjà de *reproducció* d'imatges, i per tant com a sistema majoritari de comunicació visual en una societat predominantment analfabeta fins al segle XIX. L'anàlisi del món del gravat pren llavors una significació social que ens marca noves fites d'estudi i que ens obre un extens camp d'investigació on hi tenen cabuda totes les disciplines humanístiques.

L'objectiu del present estudi és mostrar el paper clau que jugaren les impremtes i llibreries barcelonines en l'edició d'estampes soltes i llibres il·lustrats, localitzant-se en els seus obradors un gran nombre de matrius gràfiques, tant xilogràfiques –és a dir, gravades sobre fusta– com calcogràfiques –gravades sobre metall. L'exemple triat ha estat la impremta de Maria Àngela Martí a partir del seu inventari *Post Mortem*¹, on es detallen un bon nombre d'aquestes matrius. Abans, però, cal precisar la importància que aquest tipus de literatura jurídica té per a la historiografia. Es tracta d'una informació de primera mà, de l'època, agafada d'una manera exhaustiva i que deixa poc marge per a interpretacions a qui la redacta. A més, la informació que se'n desprèn resulta encara més útil quan les restes materials no han perviscut o romanen disperses, fora del seu context real, en el nostre cas lluny de la impremta. Al trobar-se en el seu àmbit de producció permeten entendre el procés de treball i l'organització del negoci editorial.

En aquesta ocasió, però, només ens cenyim a l'inventari de les matrius gràfiques perquè el nostre interès s'adreça al món del gravat, tant pel que fa a l'estampa

¹ AHPB, not. Lorenzo Madriguera Famades, manual (1770), fol. 237-249 i 339-389.

solta com a la que il·lustra el llibre. A més, transcriure el document complet seria llarguíssim i en molts punts irrellevant de cara al nostre tema d'investigació ².

La impremta i llibreria de Maria Àngela Martí, situada «en la plassa de St. Jaume, y carrers de Paradis, y de la Rl. Audiencia» (avui carrer del Bisbe), fou un dels nombrosos negocis editorials que passaren de pares a fills d'ençà que Juan Pablo Martí comprà el 1700 l'antiga i important impremta de Sebastià Cormelles, el qual havia comprat, el 1591, la impremta d'Humbert Gotard. Amb els anys el negoci s'incrementà fins convertir-se en una de les cases editorials més importants de la Barcelona de la segona meitat del set-cents. Finalment desaparegué ja ben entrat el segle XIX³.

L'inventari de Maria Àngela Martí, redactat el 1770, comprèn «totas aquellas casas grans ab dos portals grans, y diferents altres petits en ditas casas, y botigas que la qo. Maria Àngela Martí, y Galí lo dia de son obit tenia, y possheia en la present Ciutat, y en la plassa de St. Jaume, y Carrers de Paradís, y de la Rl. Audiencia»⁴. Tal i com es desprèn de la descripció de les diferents estances veiem com es concentrava en un mateix edifici l'habitatge familiar, la impremta i la llibreria, tenint sortides a la plaça i a ambdós carrers. Pel que fa a l'obrador, i a partir dels noms de les estances i dels materials que hi trobem distribuïts i emmagatzemats, tenim una fidel aproximació de l'organització de la impremta, podent-se establir una clara separació entre les distintes activitats que s'hi realitzaven. Així, «En lo Sostret de més amunt» era on s'emmagatzemaven les «raimes» de paper; tot seguit, «En lo Recibidor de la Estampa», es trobaven els estris per fer la tinta i el vernís; i, a l'estança del costat, «lo Estenedor petit», era on es concentraven les matrius gràfiques i l'únic tòrcul del taller, per tant correspon al lloc on es feien els tiratges de les planxes calcogràfiques. En aquesta estança, juntament amb «lo estenedor gran», s'hi devia estendre el paper mullat després de ser imprès o estampat. Les impressions tipogràfiques, en canvi, es feien en les dues grans cambres habilitades amb aquesta fi: «la estampa», amb el fons de lletres tipogràfiques⁵, les taules i les galeres per muntar els tipus; i «la estampa de tirar que dona

² El document ocupa un total de 62 folis, entre estris propis de la casa, instrumental de la impremta, llistat de llibres i altres impressos, mentre que no són més de dos folis els que citen el fons de matrius (fol. 247 i 248).

³ Aquestes imprentes gairebé no han estat estudiades i ens hem d'adreçar als estudis primerencs de L. C. VIADA i LLUC: «La imprenta barcelonesa de los Cormellas (1592-1700)», in *Revista Gráfica*, Institut Català de les Arts del Llibre, Barcelona, 1901-1902, p.114-116 i J. B. BATLLE: «Humbert Gotart: Sebastià Cormellas - Joan Pau Martí», in *L'Arxiu*, Llibreria de J. B. Batlle, Barcelona, Gener, 1927.

⁴ AHPB, not. Lorenzo Madriguera Famades, manual (1770), fol. 237.

⁵ En l'«Estampa» trobem un total de 327 robas (arrobas) de lletres a les que hauríem de sumar les 19 que es troben en «lo estenedor petit», és a dir, per sobre de les 300 que posseïa la casa Piferrer. BURGOS, F. X. i PEÑA, M.: «Imprenta y negocio del libro en la Barcelona del siglo XVIII. La casa Piferrer», in *Manuscrits. Revista d'Història Moderna*, 6, 1987, p. 200-201 [180-216]. Cal pensar, tanmateix, que bona part dels tipus devien ser inservibles fruit de l'herència dels anys.

a la plassa», on hi trobem tres premses i les taules per mullar el paper⁶. Ens trobem, doncs, davant una impremta de considerables dimensions que en aquest moment a Barcelona només sembla equiparable a la dels Piferrer que, el 1775, també comptava amb quatre premses i un tòrcul⁷. Si aquestes dades les extrapolem a la resta de l'estat espanyol veiem que sols es troba per sota dels impressors madrilenys Ibarra, Sancha i Marín i del valencià Montfort, que tenia sis premses als anys vuitanta⁸.

Tanmateix, el que més ens interessa són les matrius o «planxes» que es detallen «En lo Estenedor petit» on, a més del tòrcul i de la taula per entintar, es troben els mobles que les contenien: una «caxa de fusta», una «arquilla» i un «armari gran de fusta ab son panÿ y clau». El fet que s'especifiquin bona part de les temàtiques de les matrius i que no es passin per alt en l'inventari ens indica el pes que aquests objectes tenien en la impremta i llibreria de Maria Àngela Martí.

La importància que es donava a les matrius i al seu estat de conservació davant possibles reutilitzacions també la trobem reflectida en inventaris de distintes impremtes barcelonines⁹, on es detalla si les matrius han estat «usadas» o si ja són «vellas»¹⁰, alhora que es constata el paper clau que les empreses editorials jugaven en el món de la realització, estampació i difusió del gravat. Un exemple pot ser l'armari ple de matrius que fou deixat en herència per Isabel Jolis, el 1770, a Bernat Pla, administrador i continuador del negoci editorial dels Jolis¹¹, mentre que la resta d'utensilis i la maquinària sortien a subhasta, essent adquirits pel mateix. El fet que avui es conservi bona part d'aquesta col·lecció¹², demostra la cura que les diferents generacions tingueren d'aquestes matrius gràfiques, conservant-les i fent-ne de noves car en elles es recolzava part del negoci editorial.

⁶ Hi ha una quarta premsa «de fusta clavada a la paret» en el «menjador detras de la botiga» del primer pis, on s'emmagatzemaven tots els petits impresos i les estampes. AHPB, not. Lorenzo Madruguera Famades, manual (1770), fol. 349.

⁷ BURGOS; PEÑA: «Imprenta...», p. 200.

⁸ *Ibidem*, p. 200-201.

⁹ Entre els inventaris consultats destaquen els de les impremtes Jolis i Piferrer. La primera ha estat recentment estudiada per I. Socias (inèdit) i la segona per F. X. BURGOS i M. PEÑA: «Imprenta...», p. 190-216.

¹⁰ En l'inventari de l'impremta d'Eulàlia Piferrer s'especifiquen quines matrius calcogràfiques s'han de retocar per a la seva reestampació: «Item. tres Planxas de aram per la Historia de Algér molt vellas y ab necessitat de retocarse.» AHPB. Not. Mariano Avellà, manual test. (1775), fol. 284.

¹¹ «Item. Deix y llego a dit Bernat Pla per los bons serveys que de ell tinch habuts y espero rebrebr lo Armari ab las planxas aixi de aram com de fusta que lo dia de mon obit jo tindré per a imprimir, de las quals puga fer y disposar á sas liberas voluntats». AHPB, Not. Joan Costa, Manual (1770), fol. 10-11.

¹² Col·lecció adquirida per la Biblioteca Nacional de Catalunya el 1987 i estudiada per Imma Socias, a l'igual que el fons Abadal, que és un altre cas extraordinari de preservació d'un fons editorial de matrius gràfiques al llarg dels segles. Altres casos a destacar són el fons de la impremta Carreras al Museu d'Art de Girona o el fons Guasp a l'Institut Municipal de Palma de Mallorca, tots ells xilogràfics.

Pel que fa al nostre inventari i, tal com correspon a l'època, apareixen dos tipus de matrius: les xilogràfiques, que vénen citades com a «planxes» o «planxes de boix»¹³; i les calcogràfiques, anomenades «planxas finas de aram», que tant podien ser treballades al burí com a l'aiguafort. Primer es citen les fustes i tot seguit les làmines de coure especificant-se la temàtica, no sempre, i la mida.

La majoria de matrius inventariades són xilogràfiques i sols es concreta la seva temàtica quan es tracta de jocs complets per a il·lustrar llibres¹⁴. Entre aquests trobem alguns «best sellers» del segle XVIII, com el «Kempis», el «Palafox», l'«Agricultura del Prior» o el «Llunari perpetuo»¹⁵. La suma de totes les fustes agrupades per mides arriba a 530 unitats, a les quals hauríem d'afegir les corresponents als llibres citats, diferents jocs de guarnicions i abecedaris de «lletres floridas», a més d'«una caixa de fusta plena de planxas de fusta vellas» i d'«una arquilla plena de planxas de fusta vellas»¹⁶. Tot plegat ens faria incrementar considerablement el nombre de matrius xilogràfiques, no hem d'oblidar que s'hi apleguen més de dos segles de negoci editorial.

El nombre de matrius calcogràfiques, en canvi, arriba a les 152 «planxas finas de aram», i en la majoria es ressenya la seva temàtica que, com correspon a l'època, és bàsicament religiosa. Bona part de les làmines de coure corresponen a imatges soltes, mentre que són pocs els llibres¹⁷, destacant, però, les 25 planxes per a «la contemplació de la missa», les 11 per a «la historia de St. Antoni de Padua», les 9 per al «Palafox» o les 5 per a «la vida de St Francesc de Paula». Cal afegir, tot i

¹³ Tot i que s'especifica la fusta utilitzada, creiem que es pot tractar d'un nom genèric i que no correspon a la xilografia a testa o a contrafibra, tècnica que s'expandí a casa nostra durant la següent centúria i que requeria fustes dures com el boix i l'ús de burins per gravar-les.

¹⁴ S'esmenten només onze llibres, que devien ser els pocs que reconeixia el jove impressor Joan Sellent, l'encarregat de fer l'inventari, i que comentem més detingudament en la transcripció de l'inventari. Un bon nombre deuen haver quedat sense especificar per tractar-se de matrius que li devien ser desconegudes.

¹⁵ A partir d'un estudi inèdit de les edicions barcelonines del *Lunario* de Gerónimo Cortès, he pogut constatar com les matrius que es troben en l'inventari de Maria Àngela Martí, i que serviren per estampar l'edició del 1768 (de la qual en el mateix inventari trobem emmagatzemades «tres Balas Lunario perpetuo de cinchents, a cada una», a més d'una vintena d'exemplars enquadernats), foren les mateixes que abans havien il·lustrat les edicions de Maria Àngela Martí del 1764, de Juan Pablo Martí del 1713 i de Sebastian Cormellas del 1646 i 1638. D'aquesta manera comprovem com el fons de matrius gràfiques passà de la impremta dels Cormelles a la de Juan Pablo Martí, reutilitzant-se diferents cops al llarg dels anys fins a les edicions de Valero Sierra i Martí de 1823 i 1828, les darreres que he pogut identificar, ben bé dos segles després. Tot plegat ens serveix per subratllar la gran longevitat d'aquest tipus de matrius gràfiques.

¹⁶ AHPB, not. Lorenzo Madriguera Famades, manual (1770), fol. 249.

¹⁷ La majoria de llibres dels segles XVII i XVIII només solien incloure un gravat calcogràfic a la portada que servia d'entrada al lector i on s'hi representaven imatges de sants, retrats, escuts, figures al·legòriques, emmarcaments arquitectònics, etc. Aquest fet ens porta a pensar que una part de les planxes inventariades soltes poguessin ser també per a la il·lustració de llibres. Veure nota núm. 35.

que la gran majoria de matrius siguin xilogràfiques, el gran increment de coures que hi ha respecte el segle XVII i la primera meitat del XVIII, fruit dels nous corrents il·lustrats i del creixent gust per la imatge calcogràfica, molt més pictòrica.

A partir de les dades exposades, veiem com el volum de fustes segueix essent substancialment més important que el de coures. Lògic si recordem que les primeres són més resistents de cara a l'estampació, reaprofitables molts més cops, mentre que els coures permeten menys tiratges, havent-se de retocar i quedant inservibles molt abans. Tot i així, es dóna més importància als coures ja que eren més cars tant pel que fa a l'execució, car els havien de fer gravadors professionals, com a l'estampació, els tiratges no es podien fer conjuntament amb els tipus mòbils i requerien un paper de superior qualitat. Les fustes, en canvi, es podien buidar en la mateixa impremta per aprenents o oficials i eren poques les que s'en-carregaven a un gravador experimentat.

Malauradament desconeixem els gravadors d'aquestes matrius car allò realment valuós a la impremta, i així ens ho deixen veure els qui redactaven l'inventari, eren els temes, i no pas el seu artífex o la qualitat artística de l'obra. No hem d'obviar que s'està parlant en clau de mercaderia i que l'únic que interessa de cara al negoci editorial és, a més del tema, el seu estat de conservació, i per tant si es pot continuar utilitzant. Altrament també veiem com aquest material es quedava en poder de la impremta i no en mans del gravador¹⁸, convertint-se les imprentes en les màximes comercialitzadores de la imatge gràfica, a banda de la importada, fins a la instauració de la tècnica del gravat a les Acadèmies de Belles Arts.

Finalment cal subratllar com bona part de les matrius servia per estampar petits impresos o fulls solts, tal i com llegim en la transcripció amb nombroses imatges de sants i com es detalla en els prestatges de «lo menjador de detras la botiga»¹⁹ amb un destacable estoc de «mans» de goigs (vora de 1.170 que vénen a ser 29.250 unitats), estampes (850 que són 21.250), novenes (750 que són 18.750), indulgències (345 que són 8.625), «resos» (215 que són 5.375), «polissas» (190 que són 4.750), oracions (165 que són 4.125), «misas» (135 que són 3.375), auques (100 que són 2.500)²⁰ i en nombre inferior «tarifas», butllas, etc., a ban-

¹⁸ Aquest fet sembla clar pel que pertoca a les matrius xilogràfiques, mentre que pel que fa a les matrius calcogràfiques ens podem trobar que no sempre fos així. Segons el contracte, en el cas que es realitzés, entre la impremta, el gravador i l'autor del llibre, les matrius podien quedar en diferents mans. Un exemple és el cas de Pasqual Pere Moles i les matrius que s'especifiquen en el seu inventari *Post Mortem*, transcrit i estudiat per R. M. SUBIRANA i REBULL: *Pascual Pere Moles i Corones: València 1741 - Barcelona 1797*, Barcelona, 1990, p. 65-66 i 303-323.

¹⁹ AHPB, not. Lorenzo Madriguera Famades, manual (1770), fol. 349-352. Ens agradaria estendre'ns més sobre aquest tipus d'impresos però això comportaria allunyar-nos un tant de l'objectiu del nostre estudi car malauradament no s'especifiquen les imatges estampades en aquests fulls.

²⁰ En l'inventari transcrit es citen distintes matrius xilogràfiques d'auques, com són la del Sol i la Lluna, la d'Arts i Oficis, la dels Minyons, la dels Ocells i la dels Animals Terrestres; totes elles conegudes i que es troben entre els models més antics segons la catalogació i estudi fets per

da, de nombrosos llibrets devocionals i vides de sants. Aquests impresos es venien tant a la botiga de la impremta com a d'altres llibreries o mitjançant venedors ambulants que s'encarregaven de difondre-les per tota la societat barcelonina del set-centista, àvida d'aquest tipus d'imatges i literatura, avui considerada «popular», però que en aquell moment tenia una acceptació majoritària que feia superar les connotacions d'aquesta terminologia.

TRANSCRIPCIÓ DE L'INVENTARI POST MORTEM DE MARIA ÀNGELA MARTÍ

*En lo Estenedor petit*²¹.

Pmo. un torcol guarnit.

Item. una taula ab calaix per donar tinta, usada.

Item. dos banquetes usats.

Item. tres draps nous, y cinch de vells de cordellats

Item. una caixa de fusta, y plena de planxas de fusta vellas.

Item. una arquilla plena de planxas de fusta vellas.

Item. quatre caxons usats.

Item. dos capitells ab tres llatas, usat.

Item. una post per posar la lletra usada.

Item. Dinou robas castellanias de lletra Paticano nou rodó, y cursiva, y no ha servit.

Item. un armari gran de fusta ab son paný y clau, y dins las planxas per lo Kempís²², usadas.

Item. las planxas per lo Llunari perpetuo²³, usadas.

Item. las planxas per la vida de St. Antoni de Padua²⁴ usadas.

Item. las planxas per Juego de Manos²⁵ usadas.

J. AMADES, J. COROMINES i P. VILA: *Imatgeria popular catalana. Les auques*, 2 vol., Barcelona, 1931. Tanmateix, Maria Àngela Martí no devia fer constar el seu peu d'impremta car no es recull el seu nom en l'estudi citat, estampanyant segurament aquests fulls voladers per a altres editorials o llibreries.

²¹ Recordem que només transcrivim els dos folis on es detalla el fons de matrius gràfiques (fol. 247-248) que es trobava en la cambra anomenada «lo Estenedor petit». L'inventari complet són més de seixanta folis (fol. 237-249 i 339-389). AHPB, not. Lorenzo Madriguera Famades, manual (1770).

²² Aquest llibre, intitulat *De la Imitación de Cristo...*, de Thomas de Kempis, fou reeditat en nombroses ocasions des dels orígens de la impremta arreu d'Europa. A. PALAU (*Manual del librero hispanoamericano*, Barcelona, 1948-1977) recull les edicions de Maria Àngela Martí de 1767 (núm. 127528), de 1766 (núm. 127526), de 1760 (núm. 127519), a més d'altres sense datar (núm. 127529 i 127555). El mateix llibre també fou imprès pels seus antecessors al front de la impremta; així, Juan Pau Martí l'imprimí sense fer constar la data en varies ocasions (núm. 127472, 127556 i 127770) i Sebastià Cormelles els anys 1603 (núm. 127428) i 1591 (núm. 127421).

²³ Veure nota núm. 15.

²⁴ Llibre intitulat *Vida i Milagros del Glorioso San Antonio de Padua* escrit per Miquel Mestre i editat per Maria Àngela Martí el 1759 amb catorze gravats xilogràfics.

²⁵ *Engaños a los ojos vistos, y diversión de trabajos mundanos, fundados en lícitos juegos de manos*, escrit pel prolífic Pablo Minguet que divulgà nombroses temàtiques de caire pràctic. De la impremta Martí sols coneixem una edició del 1820 a càrrec de Valero Sierra y Martí (PALAU: *Manual...*, núm. 170400).

- Item. las planxas per los tres tomos de Maximas del P. Grau*²⁶, usadas.
*Item. las planxas per la agricultura del Prior*²⁷, usadas.
*Item. las planxas per la albeiteria del Padre Garcia Conde*²⁸, usadas.
*Item. las planxas per las aucas del sol, y la Lluna, dels oficis, dels Minyons, dels aucells Bolatils, y dels Terrestres*²⁹, usadas.
 Item. dos planxas de creus de cera de monument, usadas.
*Item. las planxas per lo Pelegri*³⁰, usadas.
*Item. las planxas per lo llibre de Ntra Señora del Roser*³¹ usadas.
 Item. quatre abacedaris de lletras floridas de boix Majors, y Menors usadas.
*Item. quatre abacedaris truncats de lletras floridas de boix part, y la major part de aram, usadas*³².
*Item. las planxas de boix del Palafoix*³³.
 Item. trentavuit planxas de boix en nové, usadas.
 Item. divuit planxas de boix en quart usadas.

²⁶ Obra que es composava de tres volums: *El Sabio instruido de la naturaleza, en quarenta maximas, politicas, y morales...*, Por el R. P. Francisco Garau, (i no Grau com es fa constar en l'inventari); *El Olimpo del Sabio instruido de la naturaleza, y segunda parte de las maximas ... y la Tercera parte del Sabio instruido de la naturaleza ...* D'aquesta obra he pogut consultar els dos primers volums amb peu d'impremta de Juan Pau Martí de 1711, amb 40 i 18 xilografies respectivament, i un tercer que, amb diferent peu d'impremta (*Imprenta de Cornellas, por Thomas Lorient, Año 1712. Vendese en Casa de Juan Pablo Marti Librero, en la Plaza Santiago*) presenta 42 gravats força diferents als anteriors i que tenen el seu origen en una edició impresa el 1700 a la impremta de Sebastià Cornellas a càrrec de Thomas Lorient, ara, però, il·lustrat amb digníssims gravats calcogràfics dels quals malauradament no coneixem el seu artífex.

²⁷ El *Libro de los secretos de agricultura casa rustica y pastoril* fou escrit per Fra Miquel Agustí Prior i imprés per Maria Àngela Martí el 1762 quasi un segle i mig després de la primera edició. Es tracta d'un dels manuals de tècnica agrícola més difosos durant l'època moderna a Catalunya. Curiosament el mateix any de l'inventari *Post Mortem*, el 1770, es reimprimí de nou, ara, però, amb el peu d'impremta del seu successor, Francesc Oliver i Martí. Vegeu l'estudi que sobre aquest llibre es fa a AGUSTÍ, M: *Llibre dels secrets d'agricultura, casa rústica y pastoril*, edició facsímil, Barcelona, 1988.

²⁸ Llibre intitulat *Verdadera Albeyteria* de Pedro Garcia Conde, imprés per primer cop el 1680 i del qual coneixem com a edició més propera a una desconeguda de Maria Àngela Martí la barcelonina de Josep Giralt de 1734 (PALAU: *Manual...*, núm. 98594). L'«albeyteria» ve a ser la disciplina científica que donarà origen a la veterinària, com l'alquímia ho va ser de la química.

²⁹ Veure nota núm. 20.

³⁰ *Peregrinació del venturos Pelegri ab les cobles de la Mort*, obra de gran difusió durant els segles XVII i XVIII però de la qual no ens és coneguda cap edició feta per la nostra impremta. Tanmateix, de ben segur el degué imprimir car era un llibre d'ús freqüent a les escoles.

³¹ Obra de Jeroni Taix intitulada *Llibre dels Miracles de Nostra Senyora del Roser* i il·lustrada amb quinze xilografies que representen els misteris de la Verge. D'aquesta obra de mitjans segle XVI, i de gran èxit al llarg de les dues centúries següents, Palau ens informa de fins a cinc edicions fetes per Sebastià Cormelles (PALAU: *Manual...*, núms. 326691, 326692, 326694, 326695 i 326697); a més, he pogut consultar un exemplar de Joan Pau i Joan Martí del 1713 que, tot i renovar les matrius de la darrera de les edicions de Sebastià Cormelles, del 1669, reaprofitava una de les fustes.

³² Es devia tractar de caplletres. Cal destacar, però, que una part de les matrius és calcogràfica, fet poc usual i que devien correspondre a alguna edició més luxosa de les que fins ara hem citat.

³³ Segurament remet al llibre *Ejercicios devotos* de Juan de Palafox y Mendoza, il·lustrat amb nombrosos gravats xilogràfics i del qual tenim notícia d'una edició del 1802 de Sierra y Martí (PALAU: *Manual...*, núm. 209756).

Item. trenta sis planxas de boix en trentasisé, usadas.

Item. vint, y vuit planxas de boix de mig full usadas.

Item. cinquanta quatre planxas de boix en setsé, usadas.

Item. sexanta set planxas de boix en sinchqué, usadas.

Item. cinquanta tres planxas de boix de diferents estats, usadas.

Item. sexanta quatre planxas de boix de full, en sexantaquatre, usadas.

Item. vuitanta cinch planxas de boix de diferents armas xicas, y grans usadas.

Item. *sexanta cinch planxas de boix de romances*³⁴, usadas.

Item. quatre Jochs de guarnicions, usadas.

Item. *vint y dos planxas de boix de florons, entre grans, y xicas, bonas, y usadas*³⁵.

Item. *tres planxas finas de aram per paper Imperial de conclusions, la una de St. Ignasi, la altre de Hercules, y la altre per lo peu usadas*³⁶.

Item. un cap, y un peu de planxa fina de aram per paper Major, de la concepsio, usats.

Item. un cap, y un peu de planxa fina de aram per paper Major, de Moisés, usada.

Item. dos planxas finas de aram, paper mitja de St. Thomas, usadas.

Item. una planxa fina de aram, paper mitjá, de bolatins, usada.

Item. una planxa fina de aram per mitg full paper mitja, de un St. Christo, usada.

Item. quatre planxas finas de aram per mitg full paper mitja, de nostra señora de Monteza, de Ntra Sra. del Pilar, de la Assencio, y de St. Antoni de Padua, usadas.

Item. una planxa fina de aram per mig full paper mitja, de una Reina, usada.

Item. una planxa fina de aram de una guarnició per mitg full, paper mitjá, usada.

Item. tres planxas finas de aram de mitg full, una mitja, y las dos de petit, de diferents Sants, usadas.

Item. una planxa fina de aram de mitg full paper mitja llisa.

Item. una planxa fina de aram de mitg full paper mitjá de Ntra Sra, amb lo ninyo Jesus, usada.

Item. una planxa fina de aram de guarnició de mitg full paper petit usada.

Item. una planxa fina de aram per mitg full paper petit de St. Simplici, St. thomas, y la Sena, usada.

Item. *dos planxas finas de aram per mitg full paper petit del P. Vieira*³⁷, y de Ntra Sra. de la hermitana usadas.

Item. una planxa fina de aram per mitg full paper mitja de Ntra Sra de la concepcio, usada.

Item. una planxa fina de aram en quart de una Diosa, usada.

Item. vuit planxas finas de aram en Octau paper mitja, de una historia, usadas.

Item. planxas finas de aram de quart paper mitjá, una de St. Bonav(...)ra, altre de

³⁴ Els romanços, generalment impresos de pocs fulls, eren narracions episòdiques reals o fantàstiques que tingueren una difusió immensa des del segle XVI fins al XIX.

³⁵ Possiblement es tracta de culs de llàntia, orles i altres elements decoratius destinats a decorar llibres i altres petits impressos.

³⁶ Amb tota probabilitat es tracta de gravats al·legòrics destinats a orlar tesis filosòfiques o teològics. Aquests fulls, degut al seu gran tamany, es composaven de dues matrius que deixaven un gran buit central destinat al text tipogràfic. Generalment eren planxes exportades de França.

³⁷ El 1734 la impremta Martí juntament amb la Piferrer van editar els quatre volums d'*El V. P. Antonio Vieyra de la Compañia de Jesús, todos sus sermones, y obras diferentes*, el primer volum de la qual conté el retrat calcogràfic de l'autor, signat pel gravador barceloní Domingo Pauner.

St. Agustí, altre de St. Geronim, altre de St. Gregori, y altre de St. Ambros, usadas.
Item. dos planxas finas de aram de quart paper mitja del arbre de philosophia de substancia, usadas.

Item. dos planxas finas de aram de quart paper mitja de la pedra de philosophia, usadas.

Item. dos planxas finas de aram de quart paper mitja dels ponts de philosophia³⁸, usadas.

Item. onse planxas finas de aram en octau de paper petit de la historia de St. Antoni de Padua³⁹, usadas.

Item. onse planxas finas de aram paper petit de diferents Sants usadas.

Item. cinch planxas finas de aram en quart paper Major de la vida de St. Fran.co de Paula, usadas.

Item. tres planxetas de Sacris, de aram finas, usadas.

Item. sis planxas finas de aram en octau paper mitja de diferents sants usadas.

Item. sis planxas finas de aram en quart paper mitja de diferents sants usadas.

Item. quatre planxas finas de aram en octau paper petit de diferents lmatges, usadas.

Item. sis planxas finas de aram en octau paper major de diferents lmatges, usadas.

Item. setse planxas finas de aram en divuité de diferents lmatges, usadas.

Item. nou planxas finas de aram en divuité, obra de palafoix⁴⁰ usadas.

Item. una planxa fina de aram de mig full paper petit, de Nostra Señora, usada.

Item. una planxa fina de aram en octau paper mitjá de Sta. Rosalia, usada.

Item. una planxa fina de aram en octau paper petit de St. Bruno, usada.

Item. vint y cinch planxas finas de aram de la contemplacio de la Missa⁴¹, usadas.

Item. quatre trossos de planxes de aram.

Item. una gerra de terra, ab cosa de conquina de tremantina per la tinta.

Item. tres robas vint, y dos lliuras de pega grega.

Item. diferents fustas dolentas.

A. Martí Palau

³⁸ Aquestes sis darreres planxes podrien correspondre a tesis filosòfiques. Veure nota 36.

³⁹ Del mateix llibre citat en la nota 24 hem pogut consultar un exemplar imprès per Martin Gelabert del 1688 amb gravats calcogràfics signats per Francesc Vaquer, aquests són l'origen iconogràfic del gravats xilogràfics que il·lustren l'edició de Maria Àngela Martí del 1759. No he trobat cap exemplar de la nostra impremta il·lustrat amb gravats en metall.

⁴⁰ Veure nota 33, no coneixem, però, cap edició amb gravats calcogràfics d'aquest llibre.

⁴¹ Segurament es devia tractar d'un dels dos llibres que tot seguit enunciem i en els quals tot sovint es repeten les il·lustracions. *Les meditacions per a lo Sant Sacrifici de la missa, son autor D. K. M.*, il·lustrat amb 20 o 25 petits gravats que representen les principals escenes i moments del sacrifici, o l' *Exercici del Cristià per encomanarse a Deu y tenir un rato d'oració tots los dies de la setmana, modo per ajudar i contemplar la Missa, y altres racions per confessar i combregar. Compost per lo Reverend Joseph Ullastre Prevere y Domer de Perelada*, també un llibre d'anar a missa, però més extens i complet. De cap dels dos llibres no hem trobat edicions amb gravats calcogràfics, sent però molt freqüents les xilogràfiques

RESUM

Les impremtes jugaren durant el segle XVIII un paper clau en l'edició d'estampes soltes i llibres il·lustrats. En l'Inventari Post Mortem de la llibreria i impremta de Maria Àngela Martí, una de les més importants de la segona meitat del segle XVIII a Barcelona, trobem una estança on es detalla un bon nombre de matrius gràfiques –i que aquí transcrivim–, tant en fusta com en metall, que passaren de generació en generació aplegant-s'hi més de dos segles de negoci editorial.

ABSTRACT

Printing presses played a key role during the XVIII Century in the publishing of single prints and illustrated books. In Maria Àngela Martí's bookshop and printing inventory, one of the most important in the second half of the XVIII century in Barcelona, we find one room where several graphic matrixes are listed –and which we transcribe here–, both wood-cuts and engravings, that were passed from one generation to the next, accounting for more than two centuries of printing business.